

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У КОНТЕКСТІ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ

Анализируются проблемы современной государственной этнонациональной политики Украины, вызовы для ее полиэтнического общества в условиях президентской выборной кампании.

Ключевые слова: государственная этнонациональная политика, права национальных меньшинств, дискриминация, межэтнические, межконфессиональные отношения, избирательные технологии, механизмы обеспечения прав человека.

The problems of modern state ethno-national policy of Ukraine, challenges for its polyethnic society in the conditions of presidential elective campaign are analyzed in the article.

Key words: state ethno-national policy, national minorities, discrimination, inter-ethnic, interfaith relations, electoral technologies, mechanisms of providing of human rights.

Забезпечення прав національних меншин у суспільствах з невеликим практичним досвідом організації свого життя у демократичний спосіб взагалі є справою складною й відповідальною. Люди мають просто взяти на віру що «... визнання невід’ємно притаманної гідності та рівних і невід’ємних прав усіх членів людської спільноти є першоосновою свободи, справедливості й миру у світі»¹ (п. 1 ст. 3), не прийшовши до цього еволюційним шляхом.

Вище керівництво нашої держави, з перших же днів після проголошення незалежності, добре засвоївши ще з радянських часів правило турбуватися в першу чергу про формальну сторону справи, доклало чимало зусиль заради імплементації у вітчизняне законодавство фактично усіх відомих на сьогодні міжнародно-правових актів щодо захисту прав національних меншин. Їх виконання від самого початку був справою далекого майбутнього як і розробка відповідних механізмів. Так чи інакше, але однозначно можна сказати, що ідеї поліетнічності і полікультурності поки що не стали зрозумілими і операційними для української влади, при тому, звичайно, що вони постійно декларуються, адже відповідають взятим Україною на себе міжнародним зобов’язанням і власній Конституції, вони поки що не є основою планомірних, цілераціональних, кажучи словами М. Вебера, дій, спрямованих на досягнення усвідомленої і зрозумілої мети.

Наприклад, ще й досі в Україні немає закону про національно-культурну автономію. При цьому спроби внести такі законопроекти на розгляд Верховної Ради України неодноразово робилися народними депутатами України різних скликань (зокрема, І.Ф. Гайдошем, Н.М. Мхітаряном та ін.). А без такого закону положення профільного Закону України «Про національні меншини в Україні» щодо права меншини на формування національно-культурної автономії² (п. 2 ст. 6) залишаються просто декларацією: «Держава, говориться у цій статті, гарантує всім національним меншинам право на національно-культурну автономію: користування і навчання рідною мовою чи вивчення рідної мови в державних навчальних закладах або через національні культурні товариства, розвиток національних культурних традицій, використання національної символіки».

© ЛОЙКО Лариса Іванівна – доктор політичних наук, старший науковий співробітник Інституту держави і права ім. В.М.Корецького

До речі, прийняття закону про національно-культурну автономію сприяло б запобіганню конфліктів, на кшталт «русинського». Йдеться про акт – «Декрет про внутрішню та зовнішню політику Республіки Підкарпатська Русь» від 20 лютого 2009 р., як про ультимативну форму дискурсу, у відповідь на те, що українська влада не визнає право русинів на самоідентифікацію³. Зараз же українська влада поки що відповідає лише активізацією діяльності СБУ проти «організацій, які пропагують сепаратизм» та їх лідерів. Щоправда, Закарпатська обласна рада нещодавно визнала русинів корінним етносом регіону, але вище керівництво країни навряд чи налаштовано це робити. Принаймні, Президент України як гарант прав і свобод людини і громадянина, під час святкування з нагоди 70-річчя проголошення Карпатської України, не сказав про русинів жодного слова, мова йшла лише про «карпатських українців»⁴.

Показовою також з точки зору ставлення української влади до проблем забезпечення прав національних меншин виглядає ситуація з Законом України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин». Так, закон передбачає взяти під захист білоруську, болгарську, гагаузьку, грецьку, єврейську, кримськотатарську, молдавську, німецьку, польську, російську, румунську, словацьку та угорську⁵ (п. 3 ст. 2). З наведеного переліку мов, по відношенню до яких, Україна взяла на себе відповідні зобов'язання, видно, що мови було включено до закону без урахування існуючих для їх збереження умов. Адже цілком очевидно є різниця між, наприклад, російською і гагаузькою, або угорською і кримськотатарською мовами. Таким чином, неточний переклад назви документу, що ратифікувала Україна (як свідчить першоджерельний текст, завданням Хартії є запобігання зникненню мов), а також абсолютизація формальних атрибутів у державній етнонаціональній політиці апріорі роблять її несистемною і неефективною. Тому видається цілком формально прорахованою й загальна сума державного фінансування за бюджетною програмою №5321080 «Заходи з реалізації Європейської Хартії регіональних мов, або мов меншин» у 2007 та 2008 рр. – близько 1 млн. на всі 13 мов. У бюджеті 2009 року на вказану програму виділено аж 96,3 тис. грн. Очевидно, що подібне «обвальне» зменшення фінансування пов'язане не тільки з кризою, але й з фактичною не пріоритетністю для держави відповідних програм. Але що вражає, чинний Президент країни, за часів перебування якого на цій посаді й відбулася зміна акцентів етнонаціональної політики, а саме – фактичне відкидання ідеї поліетнічності української нації і намагання отождити українську етнічну і державну ідентичність, ставши кандидатом у Президенти України, раптом пише листа Прем'єр-міністру України, в якому висловлює серйозну стурбованість ситуацією із задоволенням культурно-освітніх потреб національних меншин України, і закликає вжити невідкладних заходів щодо розв'язання проблемних питань, які існують в етнонаціональній сфері. Адже Державні інституції мають отримати реальні можливості реагувати на виклики із попередження етнополітичних конфліктів⁶.

У цьому відношенні чинний Президент діє точнісінько так, як і попередній, виявляючи зацікавленість влади у підтримці етнічних спільнот і проводячи напередодні президентських виборів 1999 р. II-го Всеукраїнського конгресу національних товариств України. Після виборів певна зацікавленість влади привели до утворення Ради представників громадських організацій національних меншин України при Президентові України. Проте збиралася вона дедалі все не регулярніше, особисто Президент не взяв у її роботі участі жодного разу. Після

президентських виборів 2004 р. на певний час взагалі Рада опинилась у невизначеному стані, а відродившись, залишалася поза увагою нового Президента. Показовим стало проведення в липні 2005 р. в Лівадії круглого столу «Державна етнонаціональна політика в нових суспільних умовах: кримський вимір» за участю представників громадських організацій етнічних меншин не тільки Криму, але й всеукраїнського рівня. Передбачалась участь у роботі круглого столу Президента В. Ющенка, але він там не з'явився. Охолодження відносин з президентськими структурами в останні роки констатував і Голова Меджлісу Мустафа Джемільов. В одному недавньому інтерв'ю він прямо сказав що впродовж п'яти років відбулася лише одна зустріч представників Меджлісу з Президентом В. Ющенко – у травні 2005 р. За словами М. Джемільова, Президент пообіцяв тоді виконати найближчим часом всі 14 пунктів кримськотатарських вимог, але й досі не виконав жодного⁷. Можна сказати, канали прямого контакту представників національних меншин з вищою українською владу сьогодні практично заблоковані.

Будь які вибори є гострою і безкомпромісною боротьбою за головний приз – владу, особливо коли йдеться про президентські владні повноваження і передвиборчі змагання в умовах політичної кризи. Тому, нажал, політики та їх передвиборчі команди включають до арсеналу ведення конкурентної боротьби й етнонаціональні питання та використовують ксенофобію як політичну технологію. Як показує аналіз заяв більшості політичних сил, українські політики найчастіше обирають об'єктами ксенофобії мову, ідеологію, ставлення до Росії, вектор зовнішньополітичного розвитку країни, тлумачення історії України. Цей процес супроводжується звинуваченнями, образливими висловами, актами вандалізму. Не може не турбувати, наприклад, історія з реєстрацією ЦВК кандидатом на посаду Президента України чинного мера Ужгорода, який нещодавно демонстративно вдавався до печерного антисемітизму та приниження національної гідності одного із своїх нинішніх конкурентів. Проти мера-антисеміта було порушено декілька кримінальних справ, але це йому не завадило претендувати на посаду гаранта прав і свобод громадян поліетнічного українського суспільства. Виходить, наша країна, законодавство якої у сфері забезпечення прав національних меншин на початку 90-х років визнавалося як одне із найкращих у Європі, сьогодні практично беззахисна перед поширенням ксенофобії, оскільки законодавча база не дозволяє зупинити або запобігти їй. І це стосується не лише ксенофобії, а всієї сфери регулювання етнополітичних відносин в Україні, починаючи з удосконалення закону про національні меншини, прийняттям Концепції етнонаціональної політики та завершуючи детальною розробкою, антиксенофобського, антидискримінаційного законодавства, яке значно посилювало б відповідальність за розпалювання міжетнічної, расової та релігійної ворожнечі.

Говорячи про проблеми забезпечення прав національних меншин і виклики для поліетнічного українського суспільства в контексті президентських виборів не можна не торкнутися ще однієї важливої теми, а саме ролі громадських організацій національних меншин у цих процесах. Маючи потужний, але не реалізований потенціал бути тим суспільно-політичним механізмом, у якому кристалізуються і через який транслуються на владно-політичний рівень інтереси різноманітних етнічних громад нашої держави, вони сьогодні майже не використовують їх повною мірою. Так, наприклад, створені свого часу за ініціативою цих громадських організацій Ради при Президентові України, Держкомнаціміграції, Міністерстві культури та мистецтв України, так і не стали справжніми коорди-

наційними центрами. З більш як півтора тисячі, серед яких понад 40 всеукраїнського статусу ці організації дедалі все менш помітні й у роботі, що спрямована на утвердження міжетнічної толерантності і протидію проявам ксенофобії та міжнаціональної ворожнечі. Може здаватись, що ця проблема стосується лише деяких етнічних меншин, що визначено, перш за все, складним історичним спадком, або, навпаки, нетерпимістю до новоприбульців, часто підбуреною соціальними чинниками. Проте національна ворожнеча насправді може спалахнути в будь-якій час і бути спрямована на будь-якій об'єкт. З іншого боку, можливо саме зараз, за таких складних умов і відбувається своєрідна оптимізація етнонаціонального руху. Адже не секрет, що далеко не всі організації, які до цього часу існували на папері і в реєстрах Міністерства юстиції, реально були суб'єктами етнонаціональної ідентифікації. І найближчим часом ми станемо свідками оновленого й дієздатного сектору громадянського суспільства в нашій країні.

1. Загальна Декларація прав людини. – К. – С. 8. 2. Закон України «Про національні меншини в Україні» [Електронний ресурс]. Режим доступу: // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> 3. <http://www.regnum.ru/news/1128254.html> 4. <http://www.regnum.ru/news/1128254.html> 5. Закон України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi> 6. <http://obkom.net.ua/news/2009-10-21/1340.shtml> 7. http://www.qirimtatar.org/index.php?option=com_content&task=view&id=156&Itemid=31